

Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus 2023

Dokumenttianalyysi seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksen vaiheista ja syistä sen taustalla

Aino Eteläaho

5/2023

TIIVISTELMÄ

Aino Eteläaho: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus 2023 – Dokumenttianalyysi seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksen vaiheista ja syistä sen taustalla

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Sanna Luoma, Päivi Salminen, Kati Alkula-Kovanen

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus astui voimaan 1.1.2023. Uudistuksen taustalla ovat työryhmän mietintö (OM 2020:9), hallituksen esitys (HE 13/2022 vp) sekä eduskunnan vastaus (EV 88/2022 vp). Työryhmän mietintö pitää sisällään seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn muuttamiseksi laaditut ehdotukset perusteluineen, joista kaikki eivät kuitenkaan päätyneet lopulliseen lakiin. Opinnäytetyössä syvennyttään näihin ehdotuksiin ja selvitetään, minkä takia niitä ei ole pidetty sellaisenaan kannatettavina.

Opinnäytetyön tarkoituksena on ollut koota tiivis kuvaus kokonaisuudistuksen valmisteluun sisältyneistä vaiheista ja niistä tekijöistä, jotka ovat luoneet paineen rikoslain 20 lukuun kokonaisuutena kohdistuvalle uudistukselle. Lisäksi opinnäytetyössä käsitellään uudistuksen valmistelun aikana saatua lausuntopalautetta ja kootaan yhteen siinä toistuvasti esille nousseita havaintoja. Samalla halutaan selvittää, miten saatu lausuntopalaute on huomioitu lain jatkovalmistelussa.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys koostuu pääasiassa lainvalmisteluasiakirjoista ja työryhmän mietinnön perusteella saadusta lausuntopalautteesta sekä oikeusministeriön, valtioneuvoston ja eduskunnan aihetta käsittelevistä julkaisuista. Lisäksi opinnäytetyössä on hyödynnetty oikeustieteellistä kirjallisuutta sekä muita oikeuslähteitä. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä toimii dokumenttianalyysi.

Opinnäytetyössä saavutettujen johtopäätösten perusteella työryhmän mietinnöstä ilmeneviin alkuperäisiin ehdotuksiin tehdyt muutokset koskivat pääosin lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia. Lisäksi opinnäytetyössä selvisi, että uudistusta edeltänyt rikoslain 20 luku on ollut kokonaisuutena epäselvä eikä se ole vastannut kaikkia nyky-yhteiskunnan asettamia edellytyksiä. Aiemman mukainen sääntely ei ole myöskään noudattanut täysin kaikkia Suomea sitovia kansainvälisiä velvoitteita, minkä vuoksi uudistuksen voidaan ajatella olevan hyvinkin perusteltu.

Sivumäärä: 28

Tarkastuskuukausi ja vuosi: toukokuu 2023

Avainsanat: rikoslaki, seksuaalirikos, suostumusperustaisuus, lakiesitys, oikeusministeriö

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Ajankohtaisuus.....	2
1.2 Tutkimuskysymykset	2
1.3 Aiheen rajaus	3
1.4 Tutkimuksen tavoite	3
2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	4
2.1 Tutkimusmenetelmä.....	4
2.2 Aineiston kerääminen.....	5
2.3 Tutkimusaineiston analysointi	5
2.4 Tutkimuksen haasteet	5
3 KÄSITTEET	6
3.1 Rikoslaki	6
3.2 Seksuaalirikos.....	6
3.3 Suostumusperustaisuus	7
3.4 Oikeusministeriö	7
4 SEKSUAALIRIKOSLAINSÄÄDÄNNÖN KOKONAISUUDISTUS	8
4.1 Uudistuksen taustaa.....	8
4.2 Uudistuksen toteutus.....	10
4.2.1 Ehdotukset	11
4.2.2 Lausuntokierros	16
4.2.3 Ehdotuksiin tehdyt muutokset	19
4.2.4 Uudet nimikkeet.....	21
4.3 Uudistamistarpeeseen vaikuttaneet tekijät	22
5 ARVIOINTI.....	24
5.1 Johtopäätökset.....	24
5.2 Tutkimuksen luotettavuus	26
5.3 Jatkotutkimusmahdollisuudet	26
5.4 Itsearviointi.....	27
LÄHTEET	29

1 JOHDANTO

Tämä opinnäytetyö käsittelee nimensä mukaisesti 1.1.2023 voimaan astunutta seksuaalirikoksia koskevan rikoslain (RL 39/1889) 20 luvun kokonaisuudistusta. Uudistuksen tavoitteena oli seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojan vahvistaminen sekä useiden osauudistusten jäljiltä epäselvän lain yhtenäistäminen. Keskeistä uudistuksessa oli suostumuksen lisääminen raiskauksen tunnusmerkistöön. (OM 2020:9, 9.)

Ruotsissa ja Islannissa suostumukseen perustuva raiskaussäätely otettiin käyttöön vuonna 2018 (OM 2020:9, 128, 135). Samana vuonna oikeusministeriössä aloitettiin selvitystyö rikoslain 20 luvun uudistamisen tarpeesta. Varsinainen uudistustyö käynnistyi keväällä 2019, kun oikeusministeriö asetti työryhmän valmistelemaan ehdotukset seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi. (OM 2020:9, 9, 13.)

Työryhmän työ valmistui kesällä 2020, minkä jälkeen työryhmän laatimat ehdotukset perusteluneen lähetettiin lausuntokierrokselle. Oikeusministeriö pyysi mietinnöstä lausunnot usealta eri asiantuntijataholta, minkä lisäksi lausuntoja saapui myös ilman erillistä pyyntöä. Saadun lausuntopalautteen pohjalta uudistuksen valmistelua jatkettiin oikeusministeriössä virkatyönä, minkä tuloksena annettiin lopulta hallituksen esitys (HE 13/2022 vp). Esitys hyväksyttiin lakivaliokunnassa sellaisenaan, minkä mukaisena eduskunta sen myös vahvisti. (Ojala 2022 I, 1, 32.)

Seksuaalirikoksia koskevaa lainsäädäntöä käsitteleviä opinnäytetöitä on julkaistu myös aiemmin. Esimerkiksi vuonna 2020 Poliisiammattikorkeakoulu on julkaissut Juho Anttilan suostumusperusteista raiskaussäädännöstä käsittelevän opinnäytetyön ”*Suostumusperustaisuus raiskausrikoksissa – Kirjallisuuskatsaus Suomen raiskauslainsäädännön nykytilasta ja mahdollisesta suostumusperusteisesta säätelystä*” ja vuonna 2022 Henna Aaltosen ja Tea Jokikiven ”*Oppimateriaali Suomen rikoslain 20 luvun lasten ja nuorten seksuaalirikosten lakiuudistuksen 12–17 pykälien tunnusmerkistöistä.*” Vuoden 2023 kokonaisuudistusta kokonaisuutena juuri tästä näkökulmasta käsittelevää opinnäytetyötä ei kuitenkaan tietääkseni ole julkaistu.

Opinnäytetyössä käsitellään rikoslain 20 lukuun kohdistunutta kokonaisuudistusta lainvalmisteluasiakirjojen, lausuntopalautteen ja muiden aihetta käsittelevien julkaisujen avulla, minkä lisäksi tukena on käytetty myös oikeustieteellistä kirjallisuutta. Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä on dokumenttianalyysi.

1.1 Ajankohtaisuus

Seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus on ollut ajankohtainen aihe Suomessa jo usean vuoden ajan, sillä uudistuksen valmistelu käynnistettiin oikeusministeriössä vuonna 2019. Ajankohtaisen lainsäädännön tunteminen on yksi poliisin työn perusedellytyksistä, minkä lisäksi aihe on yhteiskunnallisesti merkittävä. Edellä mainitut ovat syynä sille, miksi kokonaisuudistus valikoitui opinnäytetyön aiheeksi.

Uudistus astui kokonaisuudessaan voimaan 1.1.2023 ja on tätä kirjoitettaessa ehtinyt olla voimassa vain noin neljän kuukauden ajan. Koska uudistuneen rikoslain 20 luvun mukaiset säännökset ovat lähtökohtaisesti aiempaa ankarammin rangaistavia, sovelletaan uutta lainsäädäntöä vasta vuoden 2023 vaihteen jälkeen tapahtuneisiin rikoksiin. Näin ollen sitä noudattavaa oikeuskäytäntöä ei vielä ole.

Kokonaisuudistuksella toteutetaan Sanna Marinin hallitusohjelmaan osaksi turvallista oikeusvaltiota kirjattua tavoitetta. Tavoitteisiin on lisäksi kirjattu Lanzaroten sopimuksen kansallisen toimeenpanosuunnitelman laatiminen lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan ehkäisemiseksi sekä sen uhriksi joutuneiden palvelujen varmistamiseksi. (VN 2019:31, 91.)

1.2 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössä haetaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Miksi rikoslain 20 luku uudistettiin?
- Mitä vaiheita rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus piti sisällään?
- Mitä muutoksia työryhmän ehdotuksiin tehtiin ennen lopullisen lain vahvistamista?

Opinnäytetyöllä halutaan siis selvittää rikoslain 20 luvun kokonaisuudistukseen vaikuttaneita tekijöitä sekä sen valmisteluun sisältyneitä vaiheita. Lisäksi opinnäytetyössä verrataan hallituksen esitystä (HE 13/2022 vp) työryhmän mietintöön (OM 2020:9) ja pyritään tunnistamaan niissä olevia eroja.

Opinnäytetyössä tutustutaan mietinnön perusteella saatuun lausuntopalautteeseen ja selvitetään, onko sillä ollut vaikutusta asian jatkovalmisteluun. Lausuntopalautteessa kiinnitetään huomiota erityisesti siinä toistuvasti esiintyneisiin havaintoihin sekä työryhmän ehdotukseen esitettyihin muutoksiin.

1.3 Aiheen rajaus

Opinnäytetyössä käsitellään rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksen taustoja, valmistelua sekä toteuttamista lainvalmisteluasiakirjojen ja muiden uudistukseen liittyvien dokumenttien avulla. Keskeisenä tarkastelun kohteena ovat työryhmän mietintö (OM 2020:9), sen perusteella saatu lausuntopalautte sekä hallituksen esitys (HE 13/2022 vp).

Opinnäytetyön aiheen ulkopuolelle on rajattu kokonaisuudistuksen vaikutukset rikosprosesseihin, minkä lisäksi opinnäytetyössä on jätetty pois uudistuneiden tunnusmerkistöjen yksityiskohtaisempi tarkastelu sekä niihin liittyvät mahdolliset tulkintakysymykset. Ainoastaan täysin uutena tulleita nimikkeitä sekä niiden tunnusmerkistöjen sisältöä käsitellään opinnäytetyössä syvällisemmin.

Aiheen rajaus on toteutettu edellä mainitun mukaisesti, sillä osasta tunnusmerkistöistä on joko jo tehty tai tekeillä oma opinnäytetyönsä. Tämän lisäksi uudistuksen kaikkia vaikutuksia esimerkiksi poliisiin voi näin pian uudistuksen voimaan astumisen jälkeen olla vielä vaikea arvioida. Opinnäytetyön tarkoituksena ei ole myöskään verrata uusia säännöksiä vanhaan lainsäädäntöön uutena tulleita nimikkeitä lukuun ottamatta.

Opinnäytetyön tarkoituksena on luoda objektiivinen katsaus rikoslain 20 luvun kokonaisuudistukseen aiemmin kuvatulla tavalla. Näin ollen opinnäytetyössä ei oteta kantaa uudistuksen onnistumiseen tai siihen liittyviin mahdollisiin haasteisiin.

1.4 Tutkimuksen tavoite

Opinnäytetyön tavoitteena on koota tiivis kuvaus seksuaalirikoksia koskevan kokonaisuudistuksen valmistelun vaiheista sekä havainnollistaa työryhmän mietinnössä (OM 2020:9) ja lopulta sellaiseenaan vahvistetussa hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp) ilmeneviä eroavaisuuksia. Lisäksi opinnäytetyössä kootaan yhteen työryhmämietinnön perusteella saadussa lausuntopalautteessa toistuneita havaintoja ja pyritään selvittämään, miten ne on otettu huomioon lain valmistelua jatkettaessa.

Opinnäytetyössä käydään läpi lainvalmisteluun liittyviä asiakirjoja sekä muita aiheeseen liittyviä dokumentteja neutraalista näkökulmasta. Tavoitteena on saada mahdollisimman kattavat vastaukset tutkimuskysymyksiin ja tarjota näin parempaa ymmärrystä sille, miksi rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus on ollut tarpeellinen.

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimukset voidaan jakaa määrällisiin ja laadullisiin tutkimusmenetelmiin. Määrällisen eli kvantitatiivisen tutkimuksen avulla voidaan selvittää esimerkiksi lukumääriin ja prosenttiosuuksiin liittyviä kysymyksiä, kun laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus tähtää tutkimuskohteen ymmärtämiseen. Määrällisen tutkimuksen voidaankin ajatella vastaavan kysymyksiin, kuten ”paljonko” ja ”kuinka usein” laadullisen tutkimuksen vastatessa paremmin kysymyksiin ”miksi”, ”miten” ja ”millainen.” (Heikkilä 2014, 8.)

Laadulliset tutkimukset koostuvat aiemmista aihetta käsittelevistä tutkimuksista ja teorioista sekä tutkijan omasta pohdinnasta. Laadullisessa tutkimuksessa hypoteeseja ei muodosteta ennakkoon, vaan ne kehittyvät tutkimuksen ja analyysin mukana. Laadullisessa tutkimuksessa ei siis yleensä testata tiettyä teoriaa tai sen toimivuutta, vaan tutkijan odotetaan yllätyvän laadullisen analyysin yhteydessä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Laadullinen tutkimusmenetelmä ei ole minkään tietyn tieteenalan tutkimusote, vaan se sisältää useita eri aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä. Tutkimusmenetelmä on saanut osakseen jonkin verran kritiikkiä liittyen nimeensä, jota on pidetty joissain yhteyksissä harhaanjohtavana. On kuitenkin tärkeä huomata, ettei millään tutkimuksella voida koskaan saavuttaa täydellistä ymmärrystä tutkittavana olevasta ilmiöstä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Siitäkin huolimatta, että aineistolähteisyys eli induktio rinnastetaan usein laadulliseen tutkimukseen ja teorialähtöisyys eli deduktio määrälliseen, ei menetelmiä tulisi virheellisesti pitää täysin toisiaan poissulkevinä. Tutkimuksen ei tarvitse olla pelkästään laadullinen tai määrällinen ja menetelmiä voidaan hyvin hyödyntää myös samassa tutkimuksessa. Tutkimusmenetelmien soveltamisesta rinnakkain käytetään nimityksiä moniparadigmallisuus tai triangulaatio ja se onkin nykyään melko yleistä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tässä opinnäytetyössä käytetty tutkimusmenetelmä on dokumenttianalyysi. Dokumenttianalyysi on osa laadullista tutkimusta ja tarkoittaa nimensä mukaisesti laadullista sisällönanalyysia erilaisten dokumenttien, kuten kirjojen, artikkelien tai raporttien avulla. Tarkoituksena on saada luotua tutkitavasta asiasta tai ilmiöstä yleisessä muodossa oleva tiivistetty kuvaus. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 117.)

Laadullinen sisällönanalyysi on käsitteenä lähellä teemoittelua ja niillä tarkoitetaan usein samaa asiaa. Sisällönanalyysissa keskitytään siihen, mistä asioista ja aiheista aineisto kertoo, kun esimerkiksi kielellistä muotoa taas ei usein oteta systemaattisen analyysin kohteeksi. (Vuori, luettu 6.5.2023.)

Opinnäytetyön tarkoituksena on muodostaa neutraali katsaus rikoslain 20 luvun kokonaisuudistukseen lainvalmisteluasiakirjoja sekä muuta aihetta käsittelevää oikeustieteellistä aineistoa apuna käyttäen. Keskeisessä roolissa ovat myös uudistuksen valmistelun aikana kerätyt lausuntopalautteet. Juridinen aihe sekä lainvalmisteluun keskittyvä näkökulma huomioon ottaen dokumenttianalyysi on looginen valinta työn tutkimusmenetelmäksi.

2.2 Aineiston kerääminen

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu lainvalmisteluasiakirjoista sekä oikeusministeriön, valtioneuvoston ja eduskunnan omista julkaisuista. Kaikki lähdeaineisto on peräisin internetistä Timo Ojalan teosta ”*Seksuaalirikokset*” (2022) lukuun ottamatta. Edellä mainittujen lisäksi opinnäytetyössä on hyödynnetty myös Edita Oy:n kokonaisuudistusta käsittelevää verkkokoulutusmateriaalia.

Opinnäytetyössä käytetyistä lähteistä keskeisimpiä ovat työryhmän mietintö (OM 2020:9), sen pohjalta saatu lausuntopalautte sekä hallituksen esitys (HE 13/2022). Aineiston kerääminen on aloitettu syksyllä 2022, kun opinnäytetyön aihe on varmistunut.

Lähdeaineisto on kerätty kokonaisuudessaan yleisesti luotettavina pidetyiltä ja neutraaleilta internetsivuilta. Kaikki käytetyt ovat julkisia ja näin ollen helposti tarkasteltavissa.

2.3 Tutkimusaineiston analysointi

Opinnäytetyössä tarkastellaan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistusta objektiivisesta näkökulmasta. Tarkastelun kohteena ovat uudistuksen käynnistämiseen johtaneet tekijät, sen valmisteluun sisällyneet vaiheet sekä sen aikana kerätty asiantuntijapalautte. Tutkimusaineiston analysoinnissa kiinnitetään huomiota erityisesti niihin työryhmän mietinnön (OM 2020:9) mukaisiin ehdotuksiin, jotka eivät päätyneet lopulliseen lakiin. Tämä toteutetaan vertailemalla hallituksen esityksen (HE 13/2022 vp) sisältöä työryhmämietintöön.

Lisäksi opinnäytetyössä analysoidaan työryhmämietinnön pohjalta saadussa lausuntopalautteessa esille nousseita keskeisiä seikkoja sekä sitä, miten ne on onnistuttu huomioimaan lain myöhemässä valmistelussa. Uudistuksen etenemiseen keskeisesti vaikuttaneet lausuntopalautteet on pyritty kokoamaan opinnäytetyössä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi.

2.4 Tutkimuksen haasteet

Suurimman haasteen opinnäytetyölle loi lainvalmisteluasiakirjoissa esiintyvien alkuperäisten lähteiden löytäminen. Erityisesti työryhmän mietintö (OM 2020:9) piti sisällään paljon viittauksia eri kansainvälisiin sopimuksiin ja niitä valvovien asiantuntijaryhmien raportteihin, joista kaikki eivät olleet

löydettävissä alkuperäisessä muodossaan. Vastaava ongelma liittyi myös ilman erillistä pyyntöä vastaanotettuihin lausuntopalautteisiin.

Toinen opinnäytetyön teossa esiintynyt keskeinen haaste oli aineiston laajuus. Pelkästään lainvalmistelua koskevia asiakirjoja ja muita dokumentteja oli paljon, mikä edellytti tutkimusaiheen tarkkaa rajaamista opinnäytetyön selkeyden ja hallittavuuden säilyttämiseksi.

Opinnäytetyössä käytetyt lähteet ovat pääosin oikeusministeriön, valtioneuvoston ja eduskunnan omia julkaisuja, joten lähteiden luotettavuuden arviointi ei niiltä osin aiheuttanut haasteita opinnäytetyötä tehdessä. Opinnäytetyössä ei ole käsitelty henkilötietoja tai muuta salassa pidettävää materiaalia eikä siihen näin ollen liity tietoturvariskiä, joka voisi aiheuttaa tutkimukselle eettisiä haasteita.

3 KÄSITTEET

3.1 Rikoslaki

Rikos on rikosoikeuden peruskäsite, jolla tarkoitetaan laissa rangaistavaksi määriteltyä tekoa tai laiminlyöntiä. Kaikkien keskeisten rikosten tunnusmerkistöt, kuten seksuaali-, väkivalta- ja talousrikokset on määritelty rikoslaissa. Määrittelyn tavoitteena on torjua ja vähentää rangaistavaksi säädettyjä tekoja. (Oikeusministeriö, luettu 6.2.2023.)

Rikoslaki koostuu kahdesta osa-alueesta. Luvut 1–10 muodostavat rikoslain yleisen osan, jossa on säädetty kaikkia rikoksia koskevista yhteisistä säännöistä ja määräyksistä, kuten rikosoikeudellisesta vastuukärajasta, syyntakeisuudesta, syyksiluettavuudesta, vastuuvapausperusteista, rikoksen yrityksestä sekä osallisuudesta rikokseen. Rikoslain erityinen osa, toisin sanoen luvut 11–51 taas pitää sisällään konkreettisten rikosten tunnusmerkistöt eli rikoslajit. (Potila 2021.)

Toinen rikosoikeuden keskeinen käsite on rangaistus ja jokainen rikoslaissa määritelty tunnusmerkistö pitääkin sisällään myös sille säädetyn rangaistusasteikon. Kaikki vakavimmat ja vankeusrangaistuksen uhkan sisältävät teot on pyritty keskittämään rikoslakiin, mutta myös muussa lainsäädännössä on rangaistussäännöksiä. Rikoslakia koskevien muutosten valmistelu kuuluu oikeusministeriön tehtäviin. (Oikeusministeriö, luettu 6.2.2023.)

3.2 Seksuaalirikos

Seksuaalirikoksella tarkoitetaan toisen ihmisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaava tekoa, joka on tehty joko vastoin teon kohteena olevan henkilön suostumusta tai sellaisissa olosuhteissa, joissa suostumuksen antaminen on ollut mahdotonta. Seksuaalirikoksille on yleistä, ettei uhri aina välttämättä itse tunnista joutuneensa rikoksen kohteeksi. (Poliisi, luettu 6.2.2023.)

Seksuaalirikoksista on säädetty rikoslain 20 luvussa. Ennen vuoden 2023 kokonaisuudistusta luku piti sisällään seuraavat tunnusmerkistöt: raiskaus, törkeä raiskaus, pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalinen hyväksikäyttö, seksuaalinen ahdistelu, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, törkeä lapsenraiskaus, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö, seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta, lapsen houkuttelemisen seksuaaliin tarkoituksiin, sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta koskevan esityksen seuraaminen, paritus ja törkeä paritus. (OM 2020:9, 18–19.)

Uudistettu rikoslain 20 luku sisältää edelleen raiskauksen, törkeän raiskauksen, seksuaalisen hyväksikäytön, seksuaalisen ahdistelun, lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, parituksen, törkeän parituksen, lapsenraiskauksen, törkeän lapsenraiskauksen, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytön sekä lapsen houkuttelemisen seksuaaliin tarkoituksiin. Tämän lisäksi luvussa on nyt säädetty rangaistavaksi myös seksuaalinen kajoaminen, törkeä seksuaalinen kajoaminen, seksuaalisen kuvan levittäminen, korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta, seksuaalinen kajoaminen lapseen, törkeä seksuaalinen kajoaminen lapseen, lapsen houkuttelemisen seksuaaliseen tarkoitukseen, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen, törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito ja lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen. (RL 20, 8.7.2022/723.)

3.3 Suostumusperustaisuus

Suostumukseen perustuvalla tunnusmerkistöllä tarkoitetaan seksuaalisen teon kohdistamista henkilöön vasten tämän tahtoa. Suostumuksen ei tarvitse tapahtua suullisesti, vaan sen voi antaa myös muulla tavoin. Suostumuksesta puhuttaessa olennaiseksi nousevat ne tilanteet, joissa suostumuksen antaminen ei ole ollut syystä tai toisesta mahdollista. Näin voi olla esimerkiksi tilanteissa, joissa teon kohteena oleva henkilö on päihtynyt, nukkuu tai on muuten tiedottomassa tilassa. (Luomala & Yliannala 2017.)

Suostumukseen perustuvaan sääntelyyn liittyy olennaisesti vapaaehtoisuuden määrittely. Hallituksen esityksen (HE 13/2022 vp) mukaisesti vapaaehtoisuus edellyttää jonkinlaista suostumuksen ilmaisua joko sanallisesti tai muulla käyttäytymisellä. Olennaista on, että vapaaehtoisuus ilmenee ulkoisesti. (Ojala 2022 II.)

3.4 Oikeusministeriö

Suomessa toimii 12 ministeriötä, jotka on määritelty valtioneuvostosta annetussa laissa (175/2003). Näitä ovat valtioneuvoston kanslia, ulkoministeriö, oikeusministeriö, sisäministeriö, puolustusministeriö, valtiovarainministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, liikenne- ja viestintäministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä ympäristöministeriö. (Valtioneuvostolaki 1 §).

Oikeusministeriön tehtäviin kuuluu oikeusjärjestyksen ja oikeusturvan ylläpito sekä kehittäminen, demokratian rakenteiden vahvistaminen ja kansalaisten perusoikeuksien turvaaminen. Tämän lisäksi ministeriö vastaa keskeisten oikeusjärjestystä ylläpitävien lakien valmistelusta sekä oikeuslaitoksen toimintakyvystä. (Oikeusministeriö, luettu 14.3.2023.)

Oikeusministeriön tehtävät on määritelty valtioneuvoston asetuksessa oikeusministeriöstä (543/2003). Niitä ovat mm. sakkorangaistusten, yhdyskuntaseuraamusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpano, rikosentorjunnan ja muun kriminaalipolitiikan yleinen suunnittelu sekä rikoksen uhrien aseman kehittäminen. (Oikeusministeriö, luettu 14.3.2023.)

Oikeusministeriöön kuuluu esikunnan lisäksi neljä osastoa, jotka ovat demokratia- ja julkisoikeusosasto, hallinto- ja ohjausosasto, kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto sekä yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osasto. Oikeusministeriötä johtaa oikeusministeri. (Oikeusministeriö, luettu 14.3.2023.)

4 SEKSUAALIRIKOSLAINSÄÄDÄNNÖN KOKONAISUUDISTUS

4.1 Uudistuksen taustaa

Seksuaalirikoksia koskeva sääntely uudistettiin kokonaisuudessaan edellisen kerran vuonna 1999. Uudistuksen tavoitteena oli seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojan vahvistaminen, minkä lisäksi erityisesti lasten ja nuorten asemaa haluttiin parantaa. Kokonaisuudistuksen jälkeen seksuaalirikoksia koskevaan lainsäädäntöön on kohdistettu useita osauudistuksia, jotka ovat koskeneet erityisesti lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia. (HE 13/2022 vp, 7.)

Eduskunnan lakivaliokunta on toistuvasti korostanut seksuaalirikossäännöksiin kohdistuvaa kokonaisarvioinnin tarvetta. Vuonna 2014 eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi, että sääntelyn kehittämismahdollisuuksia suostumuksen puutteeseen perustuvaksi tulisi arvioida. Näin sääntely kuvaisi paremmin erityisesti raiskauksen luonnetta itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien loukkauksena. (PeVL 6/2014 vp, 5.)

Selvitystyö seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun uudistamisen tarpeesta aloitettiin oikeusministeriössä vuonna 2018. Viranomaisille, järjestötoimijoille ja tutkijoille järjestetyssä asiantuntijafoorumissa nousi esille sääntelyyn liittyviä haasteita, minkä lisäksi suostumuksen lisäämistä raiskauksen tunnusmerkistöön pidettiin tarpeellisena. Ongelmallisena aiemman mukaisessa lainsäädännössä pidettiin mm. tilannetta, jossa uhri on ilmaissut tahtonsa joko sanallisesti tai muulla tavoin, eikä väkivaltaa tai sen uhkaa ole käytetty. (OM 2020:9, 13–14.)

Tunnusmerkistön täyttymisen ei katsottu vaativan uhrilta kovin aktiivista vastustelua ja käytetyn väkivallan katsottiin voivan olla hyvinkin lievää, mutta siitä huolimatta rangaistavuuden laajentamisen

arviointia pidettiin tarpeellisena myös näiden tekojen osalta. Selvitystyön aloittamisen kanssa samana vuonna julkaistiin myös lopulta eduskuntaan asti edennyt *Suostumus2018*-kansalaisaloite (KAA 2 /2019 vp), jossa ehdotettiin muutoksia rikoslain 20 luvun 1–5 §:iin. (OM 2020:9, 14.)

Vuonna 2019 oikeusministeriö tilasi kaksi tutkimusta liittyen seksuaalirikosten soveltamiskäytännön ja rangaistuksiin. Toinen tutkimuksista tilattiin Turun yliopistolta ja se koski raiskausrikoksiksi luonnehdittujen rikosten etenemistä oikeusprosessissa. Toinen tutkimus taas käsitteli lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuskäytäntöä ja sen toteutti Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti Krimeo. (OM 2020:9, 45–46.)

Eduskunta hyväksyi vuonna 2019 hallituksen esityksen (HE 212/2018 vp), joka koski törkeimpiä lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia. Samassa yhteydessä eduskunta antoi lausumat, joissa se edellytti hallitusta uudistamaan rikoslain 20 luvun lapsiin kohdistuvien hyväksikäyttö- ja raiskausrikosten sääntelyä, käynnistämään rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksen ja arvioimaan myös muiden 20 lukuun sisältyvien rangaistusäännösten uudistamistarpeet. (EV 305/2018 vp, 1.)

Seksuaalirikokset kattavan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus on osa Sanna Marinin hallitusohjelmaa. Hallituksen ohjelmassa uudistuksen lähtökohdiksi on kirjattu koskemattomuus ja seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Ohjelman mukaan uudistus toteutettaisiin säätämällä raiskausmääritelmä suostumukseen perustuvaksi, arvioimalla törkeimpien väkivalta- ja seksuaalirikosten rangaistavuutta sekä korottamalla erityisesti lapsiin kohdistuvien törkeiden seksuaalirikosten vähimmäisrangaistuksia. (VN 2019:31, 91.)

Suomea sitovat useat kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet, jotka sisältävät valtioiden velvollisuuksia mm. seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksiin liittyen. Näitä ovat esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 63/1999), Istanbulin sopimus (SopS 54/2015), CEDAW-sopimus (SopS 68/1986) sekä lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat Lanzaroten yleissopimus (SopS 88/20177) ja YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 60/1991). (OM 2020:9, 59–60.)

CEDAW-sopimus eli kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus tuli Suomen osalta voimaan vuonna 1986. Sopimuksen täytäntöönpanoa valvova CEDAW-komitea on kehittänyt yleissopimuksen tulkintaa vuosien saatossa ja arvioinut vuonna 2014 myös Suomen tilannetta. (OM 2020:9, 60, 64.) Komitea on kehottanut Suomea poistamaan raiskausrikoksia koskevasta lainsäädännöstä ne vaatimukset, joiden mukaan seksuaalinen teko tehdään kohdistamalla uhriin väkivaltaa tai sen uhkaa. Sen sijaan laki tulisi määritellä uhrin suostumuksen puutteen perusteella (CEDAW/C/FIN/CO/7).

Vuonna 2016 CEDAW-komitea totesi, ettei Suomi ollut tehnyt konkreettisia toimia seksuaalisen autonomian suojan varmistamiseksi tilanteissa, joissa ilman uhrin suostumusta tapahtuvat teot toteutetaan valta-asemaa hyväksikäyttäen. Lisäksi Suomi ei ollut toteuttanut myöskään annettua suositusta tällaisista teoista langetettavien rangaistusten yhtenäistämisestä raiskauksesta langetettavien rangaistusten kanssa. (YH/follow-up/Finland/64, 2–3 viitattu AI FI 39/2020, 3–4.)

Vuonna 2017 Suomi sai useita suosituksia, joissa kehoitettiin muuttamaan raiskauslainsäädäntöä suostumuksen puutteeseen perustuvaksi. Suositukset antoivat YK:n ihmisoikeusneuvoston perustama YK:n jäsenmaiden ihmisoikeustilannetta tarkasteleva menettely eli ihmisoikeuksien yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu (UPR). (A/HRC/WG.6/27/L.6.) Suomi sai uudelleen vastaavanlaisen suosituksen vuonna 2021 (CCPR/C/FIN/CO/7, 5).

Myös Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvova GREVIO-asiantuntijaryhmä on kiinnittänyt huomiota Suomen seksuaalirikoksia koskevaan lainsäädäntöön. Vuonna 2019 GREVIO totesi, että Suomen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös johtaa tilanteeseen, jossa valta-asemaa hyväksikäyttäen tehdyt raiskaukset on kriminalisoitu raiskauksena rangaistavia tekoja lievempinä. (GREVIO/Inf (2019)9, 44.)

4.2 Uudistuksen toteutus

Oikeusministeriö asetti 11.4.2019 työryhmän valmistelemaan seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistusta. Asettamispäätöksessä (VN/1984/2019) työryhmän tehtäviksi määriteltiin suostumuksen asemaa raiskauksen tunnusmerkistössä vahvistavien säännösten valmistelu ja sen selvittäminen, voiko suostumuksen asemaa vahvistaa muilla muutoksilla. Lisäksi työryhmän tuli valmistella muutokset lapsiin ja nuoriin kohdistuvien sukupuoliyhteyksien säätämiseksi rangaistavaksi raiskausrikoksina, tehdä ehdotus rangaistusten kiristämiseksi sekä arvioida avutonta tilaa koskevan sääntelyn tarkoituksenmukaisuutta ja muissa rikoslain luvuissa olevien seksuaalirikoksia koskevien rangaistussäännösten muutostarpeet. (OM I 2019, 1–3.)

Työryhmän jäseniksi nimettiin oikeuspsykologian dosentti sekä edustajat oikeusministeriöstä, sisäministeriöstä, Helsingin käräjäoikeudesta, Valtakunnansyyttäjänvirastosta, Suomen Asianajajaliitolta, Helsingin ja Lapin yliopistoilta sekä Amnesty International Suomen osastosta. Myös työryhmän puheenjohtaja nimettiin oikeusministeriöstä. (OM I 2019, 3–4.)

Työryhmän kokoontui toimikautensa aikana yhteensä 15 kertaa. Valmistelun aikana työryhmä kuuli asiantuntijoita mm. korkeimmasta oikeudesta, Helsingin poliisilaitokselta, Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta, Väestöliitolta, Helsingin tyttöjen talolta sekä Kehitysvammaliitolta. Työryhmän työn pohjalta valmistui mietintö (OM 2020:9), josta ilmenee työryhmän laatimat ehdotukset perusteluneen. (OM 2020:9, 10.)

Työryhmämietinnön valmistuttua se lähetettiin lausuntokierrokselle. Oikeusministeriö pyysi mietinnöstä lausunnot yhteensä 47:ltä eri taholta. Vastauksia saapui 35, minkä lisäksi ilman erillistä pyyntöä annettuja lausuntoja oli 22. Näiden yhteensä 57:n lausunnon joukossa olivat mm. kolmen eri ministeriön, Poliisihallituksen, Pelastakaa Lapset ry:n, Seta ry:n sekä Itä- ja Pohjois-Suomen syyttäjäalueiden lausunnot. Saapuneista lausunnoista kolme oli yksityishenkilöiltä. (OM 2021:2, 6–9.)

Lausuntopyynnössään oikeusministeriö pyysi vastaajia ottamaan kantaa erityisesti ehdotuksen mukaiseen vapaaehtoisuuteen perustuvaan raiskauksen ja muiden seksuaalirikosten sääntelyyn, ehdotukseen erottaa lapsiin kohdistuva sääntely omaksi kokonaisuudekseen sekä ehdotettuihin rangaistusasteikkoihin. Lisäksi pyynnössä pyydettiin tuomaan esille mahdollisia muita mietintöön liittyviä huomioita. (OM 2020, 5–6.)

Lausuntokierroksen jälkeen kokonaisuudistuksen valmistelua jatkettiin oikeusministeriössä virkautyönä. Hallituksen esityksen luonnos valmistui lokakuussa 2021, minkä jälkeen järjestettiin uusi lausuntokierros ja asiantuntijakuuleminen erikseen valituille tahoille. (Ojala 2022 I, 32.) Asiantuntijakuulemiseen kutsuttiin mm. sisäministeriö, Poliisihallitus, Vantaan käräjäoikeus ja Miesjärjestöjen keskusliitto ry (OM 2021, 3–4).

Asiantuntijakuulemisen jälkeen annettiin lopullinen hallituksen esitys (HE 13/2022 vp), jonka pohjalta kokonaisuudistusta käsiteltiin eduskunnassa keväällä 2022. Lakivaliokunta on mietinnössään (LaVM 10/2022 vp) hyväksynyt hallituksen esityksen mukaiset säännökset sellaisenaan ja eduskunnan vastauksessa (EV 88/2022 vp) ne vahvistettiin muuttumattomina. Samassa yhteydessä eduskunta hylkäsi *Suostumus2018*-kansalaisaloitteen. (Ojala 2022 I, 1, 32; EV 88/2022 vp.)

Eduskunta hyväksyi lait 8.7.2022, mutta uudistetut säännökset astuivat voimaan aiemmin todetun mukaisesti vasta 1.1.2023. Tämä johtuu siitä, että kansalaisille ja viranomaisille haluttiin varata mahdollisuus varautua uuden lainsäädännön edellyttämiin vaatimuksiin. (Eduskunta, 2022.)

4.2.1 Ehdotukset

Lähtökohtana rikoslain 20 luvun kokonaisuudistukselle oli raiskauksen tunnusmerkistön muuttaminen suostumukseen perustuvaksi. Työryhmän mietinnössä (OM 2020:9) ehdotettiin muutoksen toteuttamista säätämällä raiskauksen keskeiseksi tunnusmerkistötekijäksi sukupuoliyhteydessä oleminen sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Säännöstä ehdotettiin muutettavaksi siten, että siinä mainittaisiin erikseen voimakas päihtymys sekä heikentynyt tajunnantila, minkä lisäksi siinä otettaisiin huomioon myös äkillisesti syntyvät tilanteet. Ehdotuksen mukaan säännöksessä ei tulisi jatkossa mainita erikseen puolustuskyvyttömyyttä, mikä osoittaisi pelkän vapaaehtoisuuden puuttumisen riittäväksi eikä tunnusmerkistön täyttyminen enää edellyttäisi uhrilta puolustautumista. (OM 2020:9, 89.)

Suostumukseen perustuvan raiskaussäännöksen valmistelussa työryhmä on hyödyntänyt malleja ”ei tarkoittaa ei” ja ”kyllä tarkoittaa kyllä.” ”Ei tarkoittaa ei” -mallilla tarkoitetaan tilannetta, jossa raiskauksen tunnusmerkistö täytyy sukupuoliyhteyteen ryhtymisellä, kun toinen osapuoli on jollain tavalla ilmaissut vastentahtoisuutensa. ”Kyllä tarkoittaa kyllä” -malli taas tarkoittaa tilannetta, jossa raiskaus täytyy, kun osapuoli ei ole erikseen ilmaissut suostumustaan. Työryhmä on esittänyt mie-tinnössään raiskauksen tunnusmerkistölle vaihtoehtoiset kirjaamistavat A, B1 ja B2. Edellä maini-tuista vaihtoehtoista vaihtoehto A noudattaa ”ei tarkoittaa ei” -mallia ja vaihtoehdot B1 ja B2 ”kyllä tarkoittaa kyllä” -mallia. (OM 2020:9, 109–111.)

Törkeän raiskauksen osalta työryhmä ehdotti, että soveltamisalaa laajennettaisiin perusmuotoisen raiskauksen tunnusmerkistön laajentumista vastaavasti säilyttäen sen rangaistusasteikko aiemman mukaisena. Ankaroitamisperusteisiin työryhmä ehdotti lisättävän sellaisen vakavan henkilöön kohdistuvan väkivallan käyttäminen, joka ei kuitenkaan vastaa törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkis-tössä tarkoitettua väkivaltaa. Näin ollen törkeä raiskaus täytyisi jatkossa törkeää pahoinpitelyä alemman asteisella vakavalla väkivallalla. (OM 2020:9, 89–90, 95.)

Ehdotuksessa on arvioitu myös tarvetta säätää rangaistavaksi tuottamuksellinen raiskaus. Näin ol-len raiskaus olisi rangaistava silloinkin, kun tekijä ei ole pitänyt kaikkia tunnusmerkistössä tarkoit-etuja seikkoja varmana tai todennäköisenä, mutta hänen olisi pitänyt olla näistä seikoista selvillä. Ruotsin lainsäädännössä raiskaus on säädetty rangaistavaksi myös törkeästä tuottamuksesta. Eh-dotuksessa on kuitenkin todettu, ettei Ruotsin rikosoikeuden mukainen tahallisuuden ja tuottamuk-sen määritelmä täysin vastaa Suomen rikosoikeuden määritelmiä. Perustelut huomioon ottaen työ-ryhmä ei ehdottanut raiskauksen rangaistavuuden laajentamista tuottamuksellisiin tekoihin. (OM 2020:9, 116–117.)

Vapaaehtoisuus toimi lähtökohtana myös muita seksuaalirikoksia koskevissa ehdotuksissa ja aiem-man lainsäädännön mukainen pakottaminen seksuaaliseen tekoon korvattaisiin työryhmän ehdo-tuksen mukaisesti seksuaalisella kajoamisella. Seksuaalisen kajoamisen soveltamisalaan kuuluisi-ivat ehdotuksen mukaan ne seksuaaliset teot, jotka eivät sisällä sukupuoliyhteyttä. Nimikkeen ta-voitteena on vahvistaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa myös muiden seksuaalisten tekojen osalta. Enimmäisrangaistus nousisi seksuaalisessa kajoamisessa kolmesta vuodesta neljän vuoden vankeuteen ja olisi näin ollen kovempi, kuin pakot-tamisessa seksuaaliseen tekoon. (OM 2020:9, 90, 95.)

Myös seksuaalisesta kajoamisesta ehdotettiin säädettäväksi törkeä tekemuoto, jota aiemman lain-säädännön mukaisesta pakottamisesta seksuaaliseen tekoon ei ollut säädetty. Ehdotettu rangais-tusasteikko törkeässä seksuaalisessa kajoamisessa oli yhdestä vuodesta kuuteen vuoteen van-keutta. (OM 2020:9, 90, 94.)

Mietinnössä ehdotettiin seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön muuttamista siten, että se koskisi jatkossa asemaa hyväksikäyttäen tehtyä taivuttelua sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon lukuun ottamatta raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön täyttäviä tekoja. Seksuaalisen hyväksikäytön soveltamisalasta jäisivät pois vakavammat tekomuodot, mutta monet aiemman lainsäädännön mukaisesti seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistavat teot käsiteltäisiin ehdotuksen mukaan jatkossa raiskauksena. Ehdotuksessa esitettiin seksuaalisen hyväksikäytön vähimmäisrangaistuksen korottamista sakosta vähintään neljän kuukauden vankeusrangaistukseen. (OM 2020:9, 90, 95.)

Seksuaalisessa hyväksikäytössä tunnusmerkistön kannalta olennaista olisi jatkossa siis se, että teon kohteena oleva henkilö on harkintakyvyltään selvästi heikommassa asemassa. Ehdotuksen valmistelussa on harkittu nimikkeen muuttamista paremmin sen tunnusmerkistöä vastaavaksi, sillä se on joissain yhteyksissä koettu ongelmalliseksi ja mahdollisesti vääriä mielikuvia herättäväksi. Vaihtoehtoiseksi nimikkeeksi oli ehdotuksessa pohdittu aseman väärinkäyttöä seksuaalisessa tarkoituksessa. Nimikkeen heikkoutena pidettiin kuitenkin sitä, ettei se osoita yhtä voimakasta paheksuntaa, kuin nimike seksuaalinen hyväksikäyttö. Mietinnössä ei suoraan ehdotettu vanhan nimikkeen korvaamista, koska nykyisen nimikkeen asianmukaisuudesta ei ole tehty laajempaa selvitystä. (OM 2020:9, 118–119.)

Seksuaalisen ahdistelun osalta työryhmä ehdotti rangaistavuuden laajentamista myös muihin, kuin koskettelutekoihin. Näin ollen säädös kattaisi huomattavasti enemmän tilanteita ja olisi tekotavan suhteen neutraalimpi. Ehdotusta valmisteltaessa oli lisäksi pohdittu myös vaihtoehtoa, että tekotavat luettelaisiin tunnusmerkistössä tyhjentävästi. Säännöksessä tarkoitetuista muulla tavoin tehdyistä seksuaalisista teoista kuvattiin esimerkkinä tilanteita, joissa henkilö menee oikeudettomasti vastakkaisen sukupuolen pukeutumis- tai peseytymistiloihin uimahallissa, seuraa salaa toisen riisuutumista, paljastaa itseään seksuaalisesti toiselle tai lähettää sukuelintä esittävän kuvan. Tekotapojen tyhjentävän luettelemisen puutteena nähtiin säännöksen pituus sekä ongelmat luettelon riittävyyden varmistamisessa. Etuna taas nähtiin säännöksen tarkkarajaisuus ja sen vaikutus rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen. (OM 2020:9, 90, 119, 175.)

Uutena nimikkeenä työryhmä ehdotti seksuaalirikoksia käsittävään lukuun lisättävän seksuaalisen kuvan luvatonta levittämistä koskevan säännöksen. Säännös koskisi sellaisia tekoja, jotka aiemman lainsäädännön mukaan arvioitiin joko kunnianloukkauksen tai yksityisyyttä loukkaavan tiedon levittämisenä ja myös sen rangaistavuus vastaisi näitä tekoja. Säännöksen perusteena oli, että seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kuuluu oikeus päättää yksityisuuden piiriin kuuluvan seksuaalisuutensa ilmaisemisesta ja kuvan tai kuvatallenteen luvaton levittäminen loukkaa tätä oikeutta. Säännös koskisi nimenomaisesti seksuaalisen kuvan tai kuvatallenteen levittämistä. (OM 2020:9, 90–91, 95.)

Paritusta koskevaa tunnusmerkistöä ehdotettiin täsmennettävän siten, että lapsia koskevilta teoilta ei enää edellytettäisi teon suorittamista korvausta vastaan. Tällöin säännöksen soveltamisalan piiriin saataisiin myös lapsen tekemästä seksuaalisesta teosta hyötyminen taloudellisesti. Muutos vaikuttaisi osaltaan myös ihmiskauppaa koskevaan paritussäännökseen viittaavaan säännökseen. (OM 2020:9, 91.)

Toinen keskeinen tavoite seksuaalirikoksia koskevassa kokonaisuudistuksessa oli lapsiin kohdistuvien nimikkeiden tarkkarajaisempi erottaminen aikuisia koskevista nimikkeistä. Ehdotuksen mukaan kaikki alle 16-vuotiaisiin lapsiin kohdistuvat teot arvioitaisiin jatkossa eri lähtökohdista tekojen erityispiireet ja vahingollisuus huomioon ottaen. 16-17-vuotiaisiin lapsiin kohdistuneissa teoissa sovellettaisiin jatkossakin aikuisia koskevia säännöksiä ottaen huomioon kuitenkin myös tämän ikäisten lasten erityisasema mm. seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistössä, törkeiden tekojen ankaroitamisperusteissa, seksuaalipalvelujen ostamista nuorelta koskevassa säännöksessä, parituksen tunnusmerkistössä, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämistä ja hallussapitoa koskevissa säännöksissä sekä lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraamista koskevassa säännöksessä. (OM 2020:9, 91.)

Alle 16-vuotiaita lapsia koskisi ehdotuksen mukaan jatkossa nimikkeet lapsenraiskaus, törkeä lapsenraiskaus, sukupuoliyhteys lapsen kanssa, seksuaalinen kajoaminen lapseen, törkeä seksuaalinen kajoaminen lapseen ja lapseen kohdistuva seksuaalinen teko. Rajatuissa tapauksissa sukupuoliyhteyden sisältävä teko olisi rangaistava lapsenraiskauksena lievempänä sukupuoliyhteytenä lapsen kanssa. (OM 2020:9, 92, 96.) Ehdotuksessa ei ole enää sovellettu nimikkeitä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö.

Työryhmä ehdotti mietinnössä sääntelyyn lisättävän uuden 12-vuoden ikärajan, jota nuorempiin kohdistuvat sukupuoliyhteydet ja seksuaaliset teot olisivat ankarasti rangaistavia lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen tämän vapaaehtoisuutta arvioimatta. Ehdotuksen tarkoituksena ei ollut kuitenkaan muuttaa 12–15-vuotiaiden nuorten keskinäisten sukupuoliyhteyksien ja muiden seksuaalisten tekojen rankaisemattomuutta niissä tapauksissa, joissa teot eivät loukkaa toisen itsemääräämisoikeutta. Lapsiin kohdistuvassa sääntelyssä rangaistavuus edellyttäisi sitä, että sekä osapuolten iässä, että henkisessä kypsytydessä olisi selkeä ero. (OM 2020:9, 92.)

Mietinnössä ehdotettiin sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävää kuvaa koskevien rangaistussäännösten siirtämistä rikoslain 17 luvusta rikoslain 20 lukuun. Lisäksi työryhmä ehdotti säädösten nimikkeitä muutettavaksi siten, että ne kuvaisivat paremmin säännösten suojelun kohteina olevia. Nimikkeiksi ehdotettiin seuraavia: lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen, törkeä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittäminen, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapito ja lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraaminen. (OM 2020:9, 93.)

Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämisen tulisi ehdotuksen mukaan kattaa myös yksittäisen kuvan tai tallenteen levittäminen. Hallussapitoa koskevaan säännökseen taas lisättäisiin sopimalla hankitun pääsyn hankkimisen lasta seksuaalisesti esittävään materiaaliin lisäksi myös muu pääsyn hankkiminen lasta seksuaalisesti esittävään materiaaliin, kun tarkoituksena on ollut pääsyn hankkiminen kyseiseen materiaaliin. Näin ollen säädös kattaisi myös mm. ne teot, joissa henkilö on tarkoituksellisesti hankkinut pääsyn esimerkiksi internetissä vapaasti saatavilla olevaan aineistoon. (OM 2020:9, 93.)

Lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraamisen tunnusmerkistöön ehdotettiin lisäksi lisättävän, että säännöksessä lapsena pidettäisiin alle 18-vuotiaan lisäksi henkilöä, jonka ikää ei voida selvittää, mutta jonka on perusteltua olettaa olevan alle 18-vuotias. Lapsen houkuttelemista seksuaalisiin tarkoituksiin -nimikkeen tunnusmerkistöstä ehdotettiin poistettavaksi säädöksen toinen momentti, jonka tarkoittamat tilanteet tulevat arvioitaviksi muiden lapsia koskevien seksuaalirikossäännösten nojalla. (OM 2020:9, 93.)

Säännösten lisäksi mietinnössä ehdotettiin sukupuoliyhteyden määritelmän laajentamista siten, että se kattaisi tunkeutumisen ja omaan kehoon ottamisen lisäksi myös sukuelimellä tai suulla tehtävän sukuelimen tai peräaukon koskettelun. Ehdotuksen tavoitteena on ollut saattaa määritelmän piiriin myös ne teot, jotka ovat luonteensa vuoksi rinnastettavissa muihin sukupuoliyhteyden määritelmään kuuluviin tekoihin. Ehdotusta valmisteltaessa on lisäksi pohdittu määritelmän laajentamista myös kädellä, muulla ruumiinosalla tai esineellä toteutettuihin sukuelimeen tai peräaukkoon kohdistuviin koskettelutekoihin, jolloin myös pelkästään koskettelua sisältäneet teot pääsisivät määritelmän piiriin. Vaihtoehdon heikkoutena on kuitenkin nähty määritelmän ulottuminen huomattavasti yleiskieltä pidemmälle, minkä lisäksi se johtaisi vaikeisiin rajanvetotilanteisiin epäselvissä tilanteissa. Ehdotuksessa esitettiin sukupuolielin-sanan korvaamista sanalla sukuelin, joka ei viittaa henkilön sukupuoleen. (OM 2020:9, 76, 91, 120–121.)

Seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksella on vaikutuksia myös useisiin muihin lakeihin sekä rikoslain säännöksiin, joissa on viitattu seksuaalirikoksiin. Viittauksia on mm. esitutkintalaissa (805/2011), järjestyslaissa (612/2003), laissa liikenteen palveluista (320/2017), laissa liiketoimintakiellosta (1059/1985), laissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997), laissa poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta (841/2006), laissa raskauden keskeyttämisestä (239/1970), oikeudenkäymiskaassa (4/1734), pakkokeinolaissa (806/2011), rikosrekisterilaissa (770/1993), vankeuslaissa (767/2005) ja yliopistolaisissa (588/2009). Kaikkiin edellä mainituissa laeissa oleviin viittauksiin tulee tehdä muutoksia rikoslain 20 lukua koskevan kokonaisuudistuksen myötä. (OM 2020:9, 97.)

Oikeusministeriön mietintö (OM 2020:9) pitää sisällään myös Amnesty International Suomen osasto ry:n eriävän mielipiteen. Mielipiteessä Amnesty on huolissaan työryhmän mietinnön puutteellisesta vapaaehtoisuuden määritelmästä. Mietinnössä vapaaehtoisuus on määritelty esimerkkien ja oikeuskäytäntöjen kautta eikä sen arvioinnissa käytettävien seksuaalisen itsemääräämisoikeuden osatekijöitä ole tarkennettu. Amnesty toteaa, että laintulkinta saattaa osoittautua sekavaksi vapaaehtoisuuden tarkan määritelmän puuttuessa. (AI FI 39/2020, 1.)

Seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen osalta Amnesty on mietinnön kanssa yhtä mieltä siitä, että ehdotuksessa kuvattujen tekojen tulee olla rangaistavia. Amnestyn mukaan ehdotettu säännös kuitenkin hämärtää vapaaehtoisuuden käsitettä eikä ilmennä säännöksessä kuvattujen tekojen moitittavuutta. Mielipiteessä Amnesty on todennut, että sukupuoliyhteyden osalta teot tulisi sisällyttää raiskauksen tunnusmerkistöön ja muiden seksuaalisten tekojen osalta seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistöön. Lisäksi Amnesty on nostanut esille ehdotuksessa ilmenevän epäselvyyden siitä, milloin aseman hyväksikäyttö on vaikuttanut heikommassa asemassa olevaan siten, ettei toisen voida katsoa muodostaneensa tahtoaan vapaaehtoisesti. (AI FI 39/2020, 2.)

Ehdotuksen mukaan ilman toisen vapaaehtoista suostumusta tapahtuvat teot ovat rangaistavia raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös käsitäisi näin ollen teot, joihin säännöksen mukaisessa heikommassa asemassa oleva henkilö osallistuu vapaaehtoisesti, tai joissa vapaaehtoisuuden puuttumista ei kyetä näyttämään toteen. Amnesty kiinnittää mielipiteessä huomiota siihen, miksi tällaisia tilanteita kohdeltaisiin eri tavoin, kuin esimerkiksi väkivaltaa tai toisen avutonta tilaa hyväksikäyttämällä toteutettuja raiskauksia. Ehdotetun säännöksen mukaan heikommassa asemassa olevia henkilöitä ovat mm. 16–17-vuotiaat, sairaat, vammaiset ja muut toisista riippuvaisessa asemassa olevat. Amnesty toteaa, että tällaiseen henkilöön kohdistunut teko olisi säännöksen mukaan lievemmin rangaistava, kuin raiskauksiksi ja seksuaalisiksi kajoamisiksi määritellyt teot. Näin ollen Amnesty piti ehdotuksen mukaista seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaa säännöstä kokonaisuutena epäloogisena. (AI FI 39/2020, 2–3.)

4.2.2 Lausuntokierros

Pääasiassa kaikki lausunnon antaneet kannattivat seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistusta ja sen perustamista vapaaehtoisuuteen. Suomen Psykologiliitto ry ilmoitti lausunnossaan pitävänsä esitystä kaiken kaikkiaan hyvänä ja perusteltuna, minkä lisäksi Poliisihallitus totesi sen olleen hyvin valmisteltu (Suomen Psykologiliitto ry 2020, 5; Poliisihallitus 2020, 1). Ehdotettujen säännösten ja toteuttamistapojen suhteen palaute oli kuitenkin vaihtelevaa ja mietintö sai osakseen myös kritiikkiä. Ehdotettuja määritelmiä kehoitettiin täsmentämään ja joitakin nimikkeitä arvioimaan kokonaan uudelleen. Kovin kritiikki kohdistui seksuaalista hyväksikäyttöä, seksuaalista kajoamista

ja lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskeviin nimikkeisiin. Naisjärjestöjen Keskusliiton lausunnon mukaan työryhmän ehdotus tulisi kirjoittaa kokonaan uudelleen (Naisjärjestöjen Keskusliitto 2020, 1).

Tukinainen ry totesi jättämässään lausunnossa ehdotetun raiskausta koskevan tunnusmerkistön olevan keskeneräinen ja ristiriidassa sen osalta esitettyjen perustelujen kanssa. Lisäksi Tukinainen ry:n mukaan säännös olisi ehdotuksen mukaisessa muodossa toteutuessaan Istanbulin sopimuksen sekä GREVIO:n ja CEDAW-komitean Suomen lainsäädännön uudistamista koskevien vaatimusten vastainen. Järjestö ihmetteli lausunnossaan sitä, miksei Ruotsin vapaaehtoisuuteen perustuvaa raiskaussäännöstä ole hyödynnetty ehdotuksen valmistelussa tarkoituksenmukaisesti ja korosti raiskauspykälän sanamuotojen merkitystä laillisuusperiaatteen noudattamisen ja tunnusmerkistön soveltamisen kannalta. (Tukinainen ry 2020, 1,3.)

Myöskään rikos- ja prosessioikeuden professori Matti Tolvanen ei pitänyt ehdotettua raiskauksen tunnusmerkistöä täysin onnistuneena, mutta piti kannatettavimpana vaihtoehtoa A. Tolvasen mukaan loogisempi tapa ilmoittaa tunnusmerkistökijät olisi edetä moitittavimmasta vähemmän moitittavaan, jolloin sääntely vastaisi mm. Britannian ja Ruotsin vastaavaa sääntelyä. Tolvasen mukaan avuttomuusperusteisiin tulisi nuoren iän lisäksi lisätä myös korkea ikä, joka voi yhtä lailla olla avuttomuuden perusteena. (Tolvanen 2020 1–2.)

Naisjärjestöjen Keskusliitto ehdotti lausunnossaan, että myös tuottamuksellisen raiskauksen kriminalisoinnin vaikutuksia tulisi uudelleen arvioida. Liitto kritisoi lisäksi sitä, että ehdotettu raiskaussäännös ei perustu puhtaasti suostumukselle ja siihen on edelleen yhdistetty vanhan lainsäädännön mukainen pakottamissäännös. (Naisjärjestöjen Keskusliitto 2020, 1, 3.) Raiskauksen rikosoikeudellisen tuottamusvastuun säätämistä Ruotsin mallin mukaisesti kannatti myös Tukinainen ry, minkä lisäksi Rikosuhripäivystys kiinnitti huomiota raiskauksen tahallisuuteen liittyviin näyttöongelmiin. Rikosuhripäivystyksen lausunnon mukaan lain valmistelussa tulisi paremmin ottaa huomioon myös uhrin passiivisuuden vaikutus tahallisuusarvioon. (Rikosuhripäivystys 2020, 1.)

Ehdotettu seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöön lisättävä tekemuotojen tyhjentävä luettelo herätti keskustelua erityisesti sukupuolen moninaisuuteen liittyen. Ehdotuksessa työryhmä oli esittänyt, että seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöön lisättäisiin mm. tilanteet, joissa henkilö hakeutuu vastakkaisen sukupuolen pukeutumis- tai peseytymistiloihin. Ehdotus nähtiin kuitenkin ongelmallisena erityisesti Seta ry:n, Trasek ry:n sekä tasa-arvovaltuutetun lausunnoissa, joissa kritisoitiin siinä käytettyä jaottelua kahteen sukupuoleen. Myös Suomen Psykologiliitto ry:n seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden ammatillinen työryhmä kiinnitti huomiota siihen, että sukupuolista puhutaan ehdotuksessa jatkuvasti kahtena kategoriana (Suomen psykologiliitto ry 2020, 5).

Palautteessa oltiin huolissaan erityisesti 12–15-vuotiaiden lasten asemasta tulevaisuudessa, sillä ehdotuksen mukaisesti toteutettuna lapsia koskevat säännökset olisivat antaneet huomattavan paljon painoarvoa lapsen omalle aktiivisuudelle riippumatta osapuolten välisestä henkisestä ja fyysisestä kypsyydestä. Vaikka lapsia koskevien nimikkeiden erottamista aikuisia koskevista nimikkeistä pidettiin kannatettavana, koettiin niiden olevan ehdotuksessa joiltain osin keskeneräisiä ja puutteellisia. Lausunnoissa oltiin laajasti sitä mieltä, että 12–15-vuotiaisiin kohdistuvien tekojen ei tulisi olla lievemmin rangaistavia, vaikka lapsi olisi itse ollut aktiivinen suhteessa itseään olennaisesti vanhempaan tai kypsempään henkilöön.

12-vuoden ikärajaa pidettiin yleisesti liian matalana ja sen nostamista ehdotettiin 13 ikävuoteen. Tämän lisäksi esille nostettiin myös ehdottoman alaikärajan määrittelyyn liittyvät ongelmakohdat, kuten lasten ja nuorten hyvin eriasteinen fysiologinen ja henkinen kehitys. Ehdotuksessa esitettyihin ikärajoihin liittyi myös toinen keskeinen huomio. Lapsi-sanankin merkitys vaihteli säännösten kesken ja sillä tarkoitettiin säännöksestä riippuen joko alle 16-vuotiasta, alle 12-vuotiasta, 12–15-vuotiasta, 16–18-vuotiasta tai henkilöä, jonka on perusteltua syytä olettaa olevan alle 18-vuotias. Useammassa palautteessa oltiin myös sitä mieltä, että nimike sukupuoliyhteys lapsen kanssa loukkaa lapsen oikeuksia ja vähättelee lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa. Lisäksi kritiikkiä annettiin lapsiin kohdistuvien nimikkeiden kirjoitustavasta. Kritiikin mukaan tunnusmerkistöjen tulisi olla selkeästi kirjattuja eikä koostua pelkistä viittauksista muihin pykäliin.

Seksuaaliseen tekoon pakottamisen tilalle ehdotettu seksuaalinen kajoaminen herätti laajaa keskustelua liittyen tunnusmerkistöä huonosti kuvaavaan nimikkeeseen. Nimikettä pidettiin laajasti ongelmallisena ja mm. Pelastakaa Lapset ry kehotti palautteessaan työryhmää tarkastamaan nimikkeen terminologian (Pelastakaa Lapset ry, 2020, 2). Tilalle ehdotettiin myös seuraavia vaihtoehtoisia nimikkeitä: lapseen kohdistuva seksuaaliväkivallanteko (Suojellaan Lapsia ry 2020, 2) ja seksuaalinen loukkaus (Tukinainen ry 2020, 8). Joissain tapauksissa koettiin, että pakottaminen seksuaaliseen tekoon kuvaa tunnusmerkistöllä tarkoitettuja tekoja parhaiten eikä sitä ole tarpeen muuttaa. Myös törkeää seksuaalista kajoamista koskevaa nimikettä kommentoitiin vastaavalla tavalla, vaikka sen säätämistä pidettiin muilta osin kannatettavana.

Seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöä koskeva lausuntopalaute oli jälleen jakautunutta. Useassa lausunnossa oltiin sitä mieltä, että hyväksikäyttö-sanasta syntyvät mielikuvat voivat olla liian positiivisia suhteessa teon vakavuuteen, minkä lisäksi se sisältää vääränlaisen arvotulkinnan. Naisten Linja ry:n lausunnon mukaan seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva pykälä tulisi kumota kokonaan ja valta-aseman hyväksikäyttötilanteet siirtää raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen soveltamisalaan (Naisten Linja ry 2020, 2). Tukinainen ry taas totesi lausunnossaan ehdotuksen mukaisen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan nimikkeen rikkovan uhrien yhdenvertaisuutta ja ole-

van mm. Istanbulin sopimuksen ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen syrjintäkiellon vastainen (Tu-kinainen ry 2020, 2). Yleisesti lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä pidettiin nimikkeenä kuitenkin toimivampana, kuin seksuaalista kajoamista lapseen.

Sukupuoliyhteyden määritelmän laajentamista kannatettiin ja pidettiin askeleena sukupuolineutraalimpaan suuntaan. Useassa lausunnossa otettiin kuitenkin esille, että määritelmään tulisi sisältyä myös toisen suun koskettelu sukuelimellä. Tämän lisäksi mm. Etelä-Suomen syyttäjälue ehdotti vielä uudelleen harkittavaksi sormella tai esineellä tapahtuvan sukupuolielimeen tunkeutumiseen verrattavan koskettamisen lisäämistä määritelmään (Etelä-Suomen syyttäjälue 2020, 4). Määritelmän liittyen huomattavana tulkinnallisena ongelmana pidettiin palautteessa myös sitä, ettei vapaaehtoisuuden käsitettä ollut esityksessä määritetty.

4.2.3 Ehdotuksiin tehdyt muutokset

Hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp) raiskaussäännöksen muuttamista suostumusperusteiseksi ehdotettiin säätämällä raiskaukseksi sukupuoliyhteydessä oleminen sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Esityksessä korostettiin valinnanmahdollisuutta, jolla tarkoitetaan sitä, että henkilöllä on ollut kyky ja vapaus osallistua sukupuoliyhteyteen omasta tahdostaan. Yleisenä edellytyksenä vapaaehtoiselle osallistumiselle määritellään henkilön joko sannaallisesti tai muulla tavoin ilmaisema suostumus. Muodollisia edellytyksiä vapaaehtoisuuden ilmaisemiselle ei ole esityksessä asetettu. (HE 13/2022 vp, 53–54.)

Keskeistä vapaaehtoisuuden arvioinnissa on se, millaisissa olosuhteissa henkilö on suostumuksensa ilmaissut. Vapaaehtoisuuden poistavina tekijöinä on vakavan henkilöön kohdistuvan väkivallan käyttämisen sekä sillä uhkaamisen lisäksi pidettävä myös muita pakottavat olosuhteet muodostavia uhkauksia. Jatkossa uhkaamisella voidaan siis tarkoittaa myös esimerkiksi teon kohteena olevan henkilön toimeentuloon, asumiseen tai terveyteen kohdistuvia uhkauksia. (Ojala 2022 II.)

Esityksen mukaan raiskauksen tunnusmerkistössä määriteltäisiin erikseen myös muut tilanteet, joissa henkilön osallistumista ei voida pitää vapaaehtoisena. Näitä ovat mm. henkilöön kohdistuvan väkivallan käyttäminen tai sillä uhkaaminen sekä päihtymys ja heikentynyt tajunnantila. Lisäksi raiskaussäännöksen soveltamisalaan lisättäisiin työryhmän mietinnön (OM 2020:9) mukaisesti äkillisesti aloitetut sukupuoliyhteydet. Työryhmän mietinnöstä poiketen hallitus esittää raiskaussäännöksessä kriminalisoitavaksi myös valta-aseman vakavan väärinkäyttämisen raiskauksen tekemisenä. (HE 13/2022 vp, 54–55.) Erityisesti viimeksi mainitussa ilmenee työryhmämietinnön pohjalta saatu lausuntopalaute.

Sekä lausuntopalautteessa, että *Suostumus2018*-kansalaisaloitteessa oli ehdotettu tuottamuksellisen raiskauksen säättämisen arviointia. Hallituksen esityksen mukaan tuottamuksellisen raiskaus-sääntely pitäisi kuitenkin sisällään huomattavia epävarmuustekijöitä eikä sille ole katsottu nykyisessä tilanteessa olevan riittäviä perusteita. (HE 13/2022 vp, 77–78.)

Hallituksen esitys piti edelleen sisällään seksuaalista kajoamista koskevan nimikkeen, jota oli lausuntopalautteessa kritisoitu harhaanjohtavaksi. Työryhmän mietinnön tavoin ehdotettu nimike vastaa sisällöltään pitkälti raiskauksen tunnusmerkistöä, mutta sen soveltamisalaan kuuluvat muut seksuaaliset teot. Vastaavalla tavalla esitettiin myös törkeän tekemuodon säättämistä. (HE 13/2022 vp, 56.)

Esityksen mukaisessa seksuaalisessa hyväksikäytössä olisi jatkossa kyse asemaa hyväksikäytteen toteutetusta sukupuoliyhteydestä tai muusta seksuaalisesta teosta. Työryhmän laatiman ehdotuksen mukaisesti säännös koskisi kuitenkin vain sellaisia tekoja, jotka eivät täytä raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistöjä. Esityksessä on huomioitu, että seksuaalista hyväksikäyttöä on joissain lausunnoissa pidetty nimikkeenä epäsopivana. Hallituksen esitystä laatiessa nimikettä on kuitenkin pidetty rikoksen moitittavuutta kuvaavana mm. sanan vakiintuneen yleiskielisen merkityksen perusteella, joten sen on katsottu olevan asianmukainen. Nimikkeelle ei myöskään löydetty ongelmatonta vastinetta eikä sitä näin ollen esitetty muutettavaksi. (HE 13/2022 vp, 56–57.)

Seksuaalisen ahdistelun osalta hallituksen esityksessä ei enää ehdotettu tekoapojen luettelemista säännöksessä tyhjentävästi. Työryhmän mietinnön mukaisesti nimikettä sovellettaisiin jatkossa kuitenkin myös muihin, kuin koskettelutekoihin. Näin nimikkeen soveltamisalaan saadaan myös ne teot, joita on aiemmin käsitelty esimerkiksi kunnianloukkauksina. (HE 13/2022 vp, 57.)

Kaikki työryhmän mietinnössä ehdotetut rangaistusasteikot pysyivät hallituksen esityksessä muuttumattomina. Myös sukupuoliyhteyden määritelmää esitettiin laajennettavaksi työryhmämietinnön mukaisesti. (HE 13/2022 vp, 57–60.)

Hallituksen esitys eroaa työryhmän mietinnöstä keskeisimmin lapsia koskevissa nimikkeissä. Suurimmat muutokset kohdistuivat työryhmän ehdottamiin 14 ja 17 §:iin, jotka käsittivät nimikkeet sukupuoliyhteys lapsen kanssa ja lapseen kohdistuva seksuaalinen teko. Nimikkeet saivat kerätyssä lausuntopalautteessa voimakasta kritiikkiä ja niiden koettiin joissain kannanotoissa heikentävän lapsen asemaa (OM 2021:2, 12). Hallituksen esityksessä nimikkeitä ei enää esitetty. Sen sijaan niiden tilalla olivat lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös sekä lapsenraiskausta, seksuaalista kajoamista lapseen ja lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva rajoitussäännös. (HE 13/2022 vp, 128, 130.)

Vanhasta nimestään huolimatta lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa säännöksessä olisi jatkossa kyse sellaisista lapsenraiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön täytävistä teoista, jotka ovat olosuhteet huomioon ottaen perusteltua tuomita vähemmän ankaralla nimikkeellä ja näin ollen myös matalammalla rangaistusasteikolla. Käytännössä tämä voisi toteutua esimerkiksi tilanteessa, jossa teon kohteena oleva lapsi on lähellä 16-vuoden suojaikärajaa eikä mikään ilmennä lapsen vapaaehtoisuuden puuttuneen. Tämä tulisi kuitenkin kyseeseen vain, mikäli 17 §:n rajoitussäännös ei ole sovellettavissa. (HE 13/2022 vp, 128–130.)

Työryhmän mietinnön mukaisena toteutuessaan lapsen houkuttelemista seksuaalisiin tarkoituksiin koskeva säännös ei enää pitäisi sisällään aiemman lainsäädännön mukaista 2 momenttia. Hallituksen esityksessä oli kuitenkin todettu, että 2 momentti olisi syytä säilyttää säännöksessä Lanzaroten sopimusvelvoitteen toteuttamiseksi. (HE 13/2022 vp, 46.) Lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämistä, sen törkeää tekemuotoa sekä lasta seksuaalisesti esittävän kuvan hallussapitoa ja lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraamista koskevat työryhmän ehdotukset pysyivät hallituksen esityksessä muuttumattomina (HE 13/2022 vp, 132–134).

Työryhmän mietinnössä oli koottu yhteen muussa lainsäädännössä esiintyviä muutoksia vaativia viittauksia seksuaalirikoksiin. Näiden lisäksi hallituksen esityksessä esitettiin muutettavaksi myös ammattikorkeakoululakia (932/2014), lakia ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) sekä lakia lapsipornografian levittämisen estotoimista (1068/2006). (HE 13/2022, 63.)

4.2.4 Uudet nimikkeet

Uudistusta edeltäneen lainsäädännön mukaisiin seksuaalirikoksia koskeviin tunnusmerkistöihin tehtyjen sisällöllisten muutosten ja soveltamisalan laajentamisien lisäksi uudistunut rikoslain 20 luku pitää sisällään täysin uusia nimikkeitä. Näitä ovat seksuaalinen kajoaminen, törkeä seksuaalinen kajoaminen, seksuaalinen kajoaminen lapseen sekä törkeä seksuaalinen kajoaminen lapseen. (RL 20, 8.7.2022/723.)

Seksuaalista kajoamista koskeva nimike korvaa aiemman rikoslain 20 luvun mukaisen pakottamisen seksuaaliseen tekoon. Rikoslain 20 luvun 3 §:n mukaan seksuaalisesta kajoamisesta on tuomittava se, joka joko koskettelee tai tekee muun, kuin raiskauksen tunnusmerkistössä tarkoitetun seksuaalisen teon sellaiselle henkilölle, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Vastaavasti seksuaalisesta kajoamisesta on tuomittava se, joka saa toisen henkilön ryhtymään tällaiseen tekoon, jos teko lisäksi loukkaa olennaisesti henkilön seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Vapaaehtoisuus on määritelty tunnusmerkistössä hallituksen esityksessä (HE 13/2022 vp) kuvatulla tavalla. (RL 20, 8.7.2022/723.)

Rikoslain 20 luku ei ennen seksuaalirikoksia koskevaa kokonaisuudistusta pitänyt lainkaan sisälleen seksuaaliseen tekoon pakottamisesta säädettyä törkeää tekomuotoa. Tunnusmerkistön mukaan törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta on tuomittava se, joka tekee 3 §:ssä kuvatun teon käyttämällä tai uhkaamalla käyttää vakavaa henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa, teko tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai sillä aiheutetaan uhrille erityisen tuntuva henkistä tai fyysistä kärsimystä. Lisäksi teko arvioidaan törkeänä seksuaalisena kajoamisena, kun teon kohteena oleva henkilö on alle 18-vuotias. (RL 20, 8.7.2022/723.)

Aikuisia koskevia tunnusmerkistöjä vastaavalla tavalla lapseen kohdistuvan seksuaalisen kajoamisen soveltamisalaan kuuluvat sekä koskettelemalla, että muulla kuin lapsenraiskauksen tunnusmerkistössä kuvatulla tavalla tehdyt seksuaaliset teot. Olennaiseksi lapsia koskevassa tunnusmerkistössä nousevat lapsen ikä sekä teon vaikutukset tämän kehitykseen ja lähtökohtaisesti lapsiin kohdistuvia nimikkeitä sovelletaankin vain alle 16-vuotiaisiin lapsiin. Poikkeuksena ovat kuitenkin tilanteet, joissa 16–17-vuotiaaseen kohdistuneessa teossa tekijä on joko lapsen oma vanhempi tai muu siihen rinnastettavassa asemassa oleva henkilö. (RL 20, 8.7.2022/723.)

Törkeä seksuaalinen kajoaminen lapseen rakentuu hyvin pitkälle samojen tunnusmerkistötekijöiden ympärille, kuin aikuisia koskeva nimike. Lisäksi tunnusmerkistössä mainitaan perusmuotoista seksuaalista kajoamista lapseen koskevan nimikkeen tavoin lapsen ikä ja kehitystason huomioon ottaminen teon vakavuuden arvioinnissa. Törkeä seksuaalinen kajoaminen lapseen voi tulla kyseeseen myös silloin, jos lapsi on tekijästä riippuvaisessa asemassa. (RL 20, 8.7.2022/723.)

4.3 Uudistamistarpeeseen vaikuttaneet tekijät

Syitä seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistukselle oli useita. Kuten todettu, Suomea sitovat useat eri kansainväliset velvoitteet ja sopimukset koskien mm. seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Suomen seksuaalirikoksia koskeva sääntely on ollut kritiikin kohteena näiden kansainvälisten velvoitteiden toteuttamista koskevissa raporteissa useina vuosina, minkä lisäksi aihe on herättänyt runsaasti julkista keskustelua.

Erityisesti seksuaalirikoksista tuomittavat rangaistukset ovat nousseet keskustelun kohteeksi säännöllisin väliajoin. Usein tämä liittyy yksittäisiä tapauksia koskevaan uutisointiin, kun rangaistuksen ei koeta vastaavan yleistä oikeustajua. (OM 2018:7, 80.)

Ennen oikeusministeriön vuonna 2018 käynnistämää selvitystyötä eduskunnan puhemiehelle jätettiin kaksi seksuaalirikoksia koskevaa kirjallista kysymystä. Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen kansanedustaja Eeva-Johanna Eloranta on nostanut eduskunnan puhemiehelle jättämässään kirjallisessa kysymyksessä (KK 554/2017 vp) esille Turun hovioikeudessa käsitellyn tapauksen, jossa 10-vuotiaan lapsen raiskaus tulkittiin seksuaaliseksi hyväksikäytöksi. Tulkintaan oli päädytty

hovi oikeudessa siksi, että uhriin ei ollut kohdistettu teossa raiskauksen tunnusmerkistön edellyttämää fyysistä väkivaltaa. Eloranta esittikin kysymyksen, mitä hallitus aikoo tehdä suostumuksen puutteen merkityksen korostamiseksi Suomen rikoslaisissa. (KK 554/2017 vp, 1–2.)

Vihreiden kansanedustaja Olli-Poika Parviainen on jättänyt eduskunnan puhemiehelle kirjallisen kysymyksen (KK 571/2017 vp) koskien seksuaalisen väkivallan torjuntaa. Jättämässään kysymyksessä Parviainen on tuonut esille, kuinka suostumuksen puutteen lisäämistä rikoslakiin on ehdotettu useiden asiantuntijoiden ja järjestöjen lausunnoissa jo aiempien seksuaalirikoksiin kohdistuneiden uudistusten yhteydessä, mutta kuinka suostumus puuttui lainsäädännöstä edelleen. Parviainen kysyikin, aiotaanko rikoslakia muuttaa huomioimaan suostumuksen puute paremmin raiskauksen tunnusmerkistössä. Lisäksi Parviainen on kysynyt, miten viranomaisten riittävä tieto, osaaminen sekä resurssit aiotaan turvata, jotta raiskaustapaukset pystytään käsittelemään asiaan kuuluvalla tavalla. (KK 571/2017 vp, 1–2.)

Ennen varsinaisen kokonaisuudistuksen valmistelua oikeusministeriö on arvioinut rikoslain tulevia kehitystarpeita myös vuonna 2018 julkaistussa arviomuistiossaan (OM 2018:7). Muistiossa on arvioitu rangaistusten oikeasuhtaisuutta sekä seuraamusjärjestelmää ja muita tunnusmerkistöjä koskevia kysymyksiä. Tiettyjen seksuaalirikosten lisäksi arviomuistiossa on käsitelty myös eräitä väkivalta-, talous- ja rattijuopumusrikoksia. (OM 2018:7, 10.)

Seksuaalirikoksista arvioinnin kohteina ovat olleet raiskausrikokset, lapsiin kohdistuvat hyväksikäytörikokset sekä seksuaalinen ahdistelu. Arviomuistiossa oikeusministeriö ei ole nähnyt perusteita esittää ehdollisen ja ehdottoman vankeuden osuuksiin vaikuttavia lainsäädäntömuutoksia seksuaalirikoksiin. Syinä ovat olleet mm. se, että lainsäädäntö on ollut useiden osittaisten uudistusten jäljiltä vielä tuore, minkä lisäksi oikeusministeriö piti aiheellisena rangaistuskäytäntöjen kehittymisen seuraamisen jatkamista. (OM 2018:7, 52, 56, 61, 87.)

Yhteiskunnan kehittyessä myös seksuaalirikoksiin suhtautuminen on muuttunut. Seksuaalisen itsemääräämisoikeuden merkitys on korostunut 2000-luvun aikana huomattavasti, mitä ilmentävät lainsäädäntöön kohdistuneet useat osittaisuudistukset (Ojala 2022 I, 3.) Editan artikkelissa (Nirhamo, 19.8.2022) Ojala kuvaa rikoslain 20 luvun olleen osauudistusten jäljiltä ”tilkkutäkkimäinen” ja kaivanneen näin ollen koko lukua kokonaisuutena tarkastelevaa uudistusta.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin antoi vuonna 2003 raiskaussääntelyä koskevan tuomion asiassa M.C. vastaan Bulgaria, joka koski 14-vuotiaaseen lapseen kohdistunutta seksuaalirikosta. Tapauksen tutkinta oli lopetettu fyysistä väkivaltaa todentavan näytön sekä silminnäkijöiden puuttumisen vuoksi, mitä pidettiin ihmisoikeussopimuksien kannalta ongelmallisena. (HE 13/2022 vp, 33.) Tuomioistuimen mukaan tapauksen arvioinnin olisi tullut keskittyä suostumuksen puuttumiseen ja selvittää kaikki tapaukseen liittyvät olosuhteet. Ratkaisussaan tuomioistuin linjasi, että kaikki ilman uhrin suostumusta tapahtuvat teot on kriminalisoitava. Ratkaisun mukaan tähän lukeutuisi myös

teot, joissa uhri ei ole vastustellut fyysisesti. (Case of M.C. v. Bulgaria, kohta 166.) Raiskauksen määritelmään on lisäksi kiinnitetty huomiota myös muissa kansainvälisissä rikostuomioistuimissa, kuten ICC:ssä (International Criminal Court) ja ICTY:ssä (International Criminal Court of the Former Yugoslavia) (HE 13/2022, 34).

5 ARVIOINTI

5.1 Johtopäätökset

Opinnäytetyön ensisijaisena tarkoituksena oli selvittää, miksi seksuaalirikoksia koskeva rikoslain 20 luku uudistettiin. Kokonaisuudistus käynnistettiin oikeusministeriön laatiman selvitystyön ja sen pohjalta saavutettujen tulosten perusteella. Selvityksen mukaan erityisesti raiskaussäännöksen perustamista vapaaehtoisuudelle tuli arvioida, minkä lisäksi myös muiden seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamista kehoitettiin pohtimaan. Tämän lisäksi Suomi on saanut kansainvälisesti useita kehotuksia seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.

Uudistuksen tarpeeseen vaikuttaneiden tekijöiden lisäksi opinnäytetyöllä haluttiin selvittää, mitä vaiheita uudistuksen valmistelu piti kokonaisuudessaan sisällään ja miten sen aikana kerätty lausuntopalautte otettiin hallituksen esityksessä huomioon. Työryhmävaiheen ja sitä seuranneen lausuntokierroksen lisäksi kokonaisuudistuksen valmistelu piti sisällään oikeusministeriössä virkatyönä toteutetun uudistuksen jatkovalmistelun, sen perusteella laaditun hallituksen esityksen luonnoksen, toisen lausuntokierroksen sekä asiantuntijakuulemisen. Kaiken tämän tuloksena valmistui lopulta lakivaliokunnassa sellaisenaan hyväksytty ja eduskunnassa vahvistettu hallituksen esitys.

Seksuaalirikoksia koskevan lainsäädännön kokonaisuudistuksella lakia on pyritty yksinkertaistamaan ja vastaamaan paremmin nykypäivää. Opinnäytetyössä suoritetun työryhmän mietinnön ja hallituksen esityksen vertailun perusteella voidaan todeta, että erityisesti lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskeviin ehdotuksiin tehtiin muutoksia ennen lopullisen lain vahvistamista.

Jo työryhmän mietintöä lukiessa saattoi huomata, mitkä nimikkeet ehdotuksesta ovat jääneet pois ennen lopullisen lain vahvistamista. Työryhmän mietinnössä lapseen kohdistuvan seksuaalisen teon tilalla oli hallituksen esityksessä lapsen raiskausta, seksuaalista kajoamista lapseen ja lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva rajoitussäännös. Mietinnön mukainen sukupuoliyhteys lapsen kanssa taas oli poistettu esityksessä kokonaan. Edellä mainittu nimike oli saanut lausuntopalautteessa paljon kritiikkiä sen lapsen oikeuksia loukkaavasta kirjoitusasustaan, joten erityisesti tässä näkyy lausuntopalautteen huomioon ottaminen hallituksen jatkaessa kokonaisuudistuksen valmistelua.

Lapseen kohdistuvaa pakottamista seksuaaliseen tekoon ei ollut vanhassa rikoslain 20 luvussa säädetty lainkaan omana nimikkeenään. Muiden lapsiin kohdistuvien tunnusmerkistöjen tavoin

myös seksuaalinen kajoaminen sekä sen törkeä tekomuoto on kokonaisuudistuksen myötä eriytetty aikuisia koskevista nimikkeistä.

Keskeisenä muutoksena seksuaalista kajoamista ja pakottamista seksuaaliseen tekoon koskevissa nimikkeissä on muiden säännösten tavoin vapaaehtoisuuden merkityksen lisääminen tunnusmerkistöihin. Vanhan lain mukaisessa pakottamisessa seksuaaliseen tekoon olennaista oli henkilöön kohdistuva väkivalta tai sen uhka, jota käyttäen teko on toteutettu. Uudistusta vastaavalla tavalla sitä on kuitenkin sovellettu niihin seksuaalisiin tekoihin, jotka eivät ole täyttäneet raiskauksen tunnusmerkistöä.

Selkeä hallituksen esityksessä huomioon otettu lausuntopalautteessa esille noussut seikka on valta-aseman väärinkäyttö seksuaalirikoksen tekemuotona. Erityisesti Amnesty International Suomen osasto oli korostanut raiskauksen uhrien keskuudessa syntyvää eriarvoisuutta, kun valta-asema hyväksikäyttäen toteutetut raiskaukset rangaistaisiin raiskauksen sijasta seksuaalisena hyväksikäyttönä. Myös vapaaehtoisuuden määritelmää on pyritty täsmentämään saadun lausuntopalautteen mukaisesti.

Ehdotusta valmisteltaessa työryhmä oli pohtinut vaihtoehtoa, jossa seksuaalisen ahdistelun tekotavat luettelaisiin tunnusmerkistössä tyhjentävästi. Kerätyssä lausuntopalautteessa tätä ei kuitenkaan pidetty kannatettavana eikä säännöksen toteuttamista ehdotettu enää hallituksen esityksessä sellaisenaan. Tätä voidaan pitää yhteiskunnan nopean kehittymisen kannalta hyvänä asiana, sillä jatkuvan muutoksen myötä myös seksuaalisen ahdistelun tekotavat laajenevat ja näin ollen luettelon riittävyttä olisi vaikea varmistaa. Yhteiskunta muuttuu jatkuvasti ja myös lainsäädännön on muututtava sen mukana.

Sukupuolten kategorisointia kahteen luokkaan kritisoivan lausuntopalautteen huomioon ottaminen ilmenee hallituksen esityksessä ja myöhemmin hyväksytyissä säännöksissä siten, että niissä ei ole enää käytetty ilmaisua ”vastakkainen sukupuoli”.

Opinnäytetyössä käsiteltyjen Suomea sitovien kansainvälisiin velvoitteisiin sopimuksiin tutustumisen jälkeen on selvää, ettei Suomi ole aiemman mukaisella lainsäädännöllään täyttänyt kaikkia edellä mainittuihin liittyviä velvollisuuksiaan. Lainsäädäntöä on pyritty korjaamaan useilla osauudistuksilla, mikä on tehnyt siitä kokonaisuutena epäyhtenäisen. Tämä ja edellä mainitut muut seikat huomioon ottaen voidaan todeta, että seksuaalirikoksia koskevaa lainsäädäntöä kokonaisuutena käsittelevä uudistus on ollut välttämätön. Lisäksi uskon, että se olisi ollut ajankohtainen jo paljon aiemmin.

5.2 Tutkimuksen luotettavuus

Opinnäytetyössä käytetyt lähteet ovat pääasiassa oikeusministeriön, valtioneuvoston ja eduskunnan omilta verkkosivuilta, joita voidaan pitää yleisesti luotettavina. Muiden internet-lähteiden käytössä on pyritty huomioimaan, että niiden julkaisija ja julkaisuajankohta on helposti tarkistettavissa. Kaikki opinnäytetyössä käytetyt lähteet ovat julkisia, mikä mahdollistaa niiden helpon ja avoimen tarkastelun.

Opinnäytetyössä on pyritty löytämään alkuperäiset lähteet ja välttämään toissijaisten viittausten tekemistä. Kaikkia työryhmän mietinnössä (OM 2020:9) olleiden viittausten alkuperäisiä lähteitä ei kuitenkaan onnistuttu löytämään, mikä vaikuttaa heikentävästi niiden luotettavuuteen.

Opinnäytetyön teossa hyödynnetyn teoksen ”Seksuaalirikokset” (2022) kirjoittaja Timo Ojala on oikeusneuvos ja työskentelee korkeimmassa oikeudessa. Ojala on julkaissut useita erityisesti seksuaalirikoksia käsitteleviä teoksia ja toimii luennoitsijana useiden eri oikeudenalojen koulutustilaisuuksissa. (Korkein oikeus 2019.) Ojala on lisäksi yksi työryhmän lakiuudistuksen valmistelun yhteydessä kuulemista asiantuntijoista (OM 2020:9, 10).

Oikeusministeriön asettaman työryhmän jäsenet ovat yksilöitävissä työryhmän mietinnössä sekä asettamispäätöksessä. Kaikki työryhmään nimetyt henkilöt ovat joko oikeustieteiden tai ihmisoikeusasioiden asiantuntijoita ja näin ollen parhaassa asemassa arvioimaan seksuaalirikoksia koskevia kysymyksiä.

Opinnäytetyön eettisyydestä voidaan todeta, että siihen ei liity erityisiä eettisiä haasteita. Opinnäytetyön toteuttamista varten ei ole ollut tarpeen toteuttaa haastatteluja, joihin liittyisi esimerkiksi haastateltavien anonymiteetin suojaaminen. Näin ollen opinnäytetyössä ei ole käsitelty henkilötietoja eikä muutenkaan salassa pidettävää materiaalia. Lainvalmisteluasiakirjoja on käsitelty objektiivisesta näkökulmasta eikä siinä ole otettu kantaa uudistuksen onnistumiseen.

5.3 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Ajankohtaisuutensa ansiosta seksuaalirikoksia koskeva kokonaisuudistus tarjoaa mahdollisuuksia useille jatkotutkimuksille. Vaihtoehtoisia näkökulmia tuleville tutkimuksille voisivat olla esimerkiksi seksuaalinen kajoaminen tai jokin muu uudistuneista tunnusmerkistöistä sekä kokonaisuudistuksen vaikutukset eri viranomaistoimijoille ja tuomioistuimille.

Eriytinen tarve jatkotutkimuksille tulee olemaan sen jälkeen, kun ensimmäiset uutta lainsäädäntöä noudattavat oikeuskäytännöt ilmestyvät. Tämän jälkeen voitaisiin tutkia uudistuneiden säännösten soveltamista käytännössä.

Mielenkiintoinen näkökulma rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksen käsittelyyn voisi olla myös seksuaalirikoksia koskevien tilastojen käsittely määrällistä tutkimusmenetelmää käyttäen. Opinnäytetyössä voitaisiin käsitellä esimerkiksi kokonaisuudistuksen vaikutusta seksuaalirikoksista tehtyjen ilmoitusten ja niistä seuranneiden tuomioiden määrään.

5.4 Itsearviointi

Opinnäytetyön tavoitteena on ollut koota tiivis yhteenveto rikoslain 20 luvun kokonaisuudistuksen valmisteluun sisältyneistä vaiheista sekä siihen johtaneista tekijöistä. Lisäksi opinnäytetyöllä on haluttu kerätä yhteen työryhmän mietinnön perusteella saadussa lausuntopalautteessa ilmeneviä keskeisiä huomioita ja selvittää, miten ne ovat vaikuttaneet hallituksen esityksen sekä lopullisen lain sisältöön. Opinnäytetyössä saatiin vastaukset kaikkiin tutkimuskysymyksiin ja sille asetettu tavoite saavutettiin.

Haastavin osa opinnäytetyön tekoa oli käytettävissä olevan lähdemateriaalin laajuus. Kokonaisuudistuksen valmisteluun sisältyy suuri määrä oikeusministeriön ja hallituksen laatimia asiakirjoja, minkä lisäksi aineiston kokoa kasvattaa entisestään lakivaliokuntien sekä eri asiantuntijoiden antamat lausunnot. Opinnäytetyöhön valitun näkökulman kannalta keskeistä olisi ollut käsitellä myös hallituksen esityksen luonnosta, joka ei kuitenkaan opinnäytetyössä ilmene. Näin ollen voidaan todeta, että aineiston läpi käyminen ja muu kirjoittamista edeltänyt pohjatyö olisi voinut olla yksityiskohtaisempaa.

Opinnäytetyötä työstettiin pääasiassa itsenäisesti ja opinnäytetyöohjaajaa konsultoitii tarvittaessa. Yhteydenottojen perusteella tehtiin muutoksia mm. opinnäytetyön rakenteeseen sekä laajuuteen. Myös aiheen rajausta päädyttiin muuttamaan seksuaalista kajoamista koskevien tunnusmerkistöjen käsittelyn sisällyttämiseksi.

Kirjoitusprosessia aloitettaessa tiedostettiin, että opinnäytetyössä tullaan käsittelemään paljon juridista aineistoa eikä aihe olisi helpoin mahdollinen. Työssä on pyritty keskittymään erityisesti siihen, että tutkimusaihetta käsiteltäisiin mahdollisimman yleistajuisella ja helposti ymmärrettävällä tavalla. Kirjoitusprosessin aikana opinnäytetyöohjaajalta saadun palautteen perusteella tässä on onnistuttu.

Opinnäytetyö on ollut kokonaisuudessaan pitkä ja raskas prosessi, joka on kuitenkin antanut paljon. Opinnäytetyön aiheeseen perehtyminen on lisännyt ymmärrystä lainvalmisteluun liittyvistä vaiheista, minkä lisäksi se on kehittänyt juridisen aineiston käsittelyä ja ymmärtämistä. Opinnäytetyön tekeminen on edellyttänyt tutustumista uudistuneisiin seksuaalirikossäännöksiin ja niiden sisältöihin, mikä on opettanut rikoslain 20 luvun soveltamisesta uudistuksen jälkeen.

Opinnäytetyöskentelyä aloitettaessa päätettiin, että opinnäytetyön tulisi olla valmis palautettavaksi kolmannen opinnäytetyöseminaarin jälkeen. Erillistä aikataulua opinnäytetyön tekemiselle ei laa-

dittu, vaan sitä kirjoitettiin työharjoittelun ja muiden opintojen ohella. Jälkeen päin ajateltuna yksityiskohtaisemman aikataulun laatiminen olisi voinut helpottaa opinnäytetyöprosessia. Tästä huolimatta opinnäytetyö eteni kuitenkin hyvää tahtia ja valmistui ennalta määritellyn aikataulun mukaisesti.

LÄHTEET

Amnesty International Suomen osasto ry 2020: Eriävä mielipide. AI FI 39/2020.

CEDAW/C/FIN/CO/7: Committee's concluding observations on the 7th periodic report of Finland. Luettavissa: https://um.fi/documents/35732/48132/committee_s_concluding_observations_on_the_7th_periodic_report_of_finland_/f65571c2-2a4c-d970-1082-d459c49afde9?t=1525646895041. Luettu 3.4.2023.

Eduskunta 2020: Seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus. Lakihankkeen tietopaketti - LATI. Päivitetty 24.08.2022. Luettavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/seksuaalirikoksia-koskevan-rikoslain-20-luvun-kokonaisuudistus.aspx. Luettu 6.5.2023.

Etelä-Suomen syyttäjälue 2020: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Lausunto.

EV 305/2018 vp. Eduskunnan vastaus. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

EV 88/2022 vp. Eduskunnan vastaus. Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.

Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (GREVIO) 2019: Baseline Evaluation Report. GREVIO/Inf(2019)9. Luettavissa: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>. Luettu 3.4.2023.

HE 13/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi.

Heikkilä, T. 2014: Kvantitatiivinen tutkimus. Verkkomateriaali. Helsinki, Edita Publishing Oy. Luettavissa: www.tilastollinentutkimus.fi/1.TUTKIMUSTUKI/KvantitatiivinenTutkimus.pdf. Luettu 20.3.2023.

Kallinen, T. & Kinnunen, T.: Teoksessa Vuori, J. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere, Yhteiskuntatieteellinen verkkoarkisto. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/laadullinen-sisallonanalyysi/>. Luettu 6.5.2023.

KK 571/2017 vp. Kirjallinen kysymys seksuaalisen väkivallan torjunnasta. Olli-Poika Parviainen (vihr.).

KK 554/2017 vp. Kirjallinen kysymys suostumuksesta raiskauksen kriteerinä. Eeva-Johanna Eloranta (sd).

Korkein oikeus 2019: Henkilöstö – Timo Ojala. Luettavissa: <https://korkeinoikeus.fi/fi/index/korkeinoikeus/jasenetjahrenkilosto/timoojala.html>. Luettu 28.4.2023.

Luomala, V. & Yliannala, I. 2017: Lupa koskea – mikä on suostumus. Väestöliiton blogi. Luettavissa: <https://vaestoliitonblogi.com/2017/11/28/lupa-koskea-mika-on-suostumus/>. Luettu 15.3.2023.

Ministeriö. Oikeusministeriö. Luettavissa: <https://oikeusministerio.fi/ministerio>. Luettu 14.3.2023.

Naisjärjestöjen keskusliitto 2020: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Lausunto.

Naisten Linja ry 2020: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Lausunto.

Nirhamo A. 2020: Seksuaalirikoksia koskevat säännökset uudistuvat – koko perusideologia muuttuu. Artikkel. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Oikeusministeriö, Kriminaalipoliitikka- ja rikosoikeusosasto 2021: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus, lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2021:2. Helsinki, oikeusministeriö.

Oikeusministeriö, Lainvalmisteluosasto ja kriminaalipoliittinen osasto 2018: Arviomuistio rikoslain vii-meaikaisesta kehityksestä ja tulevista kehitystarpeista – Eräät seksuaali-, väkivalta-, talous- ja ratti-juopumusrikokset. Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2018:7. Helsinki, oikeusministeriö.

Oikeusministeriö I, Lainvalmisteluosasto 2019: Rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus. Asettamispäätös. VN/1984/2019.

Oikeusministeriö 2020: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Helsinki, oikeusministeriö.

Oikeusministeriö 2021: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus – asiantuntijakuuleminen. Helsinki, Oikeusministeriö.

Ojala, T. 2022 I: Seksuaalirikokset. 2., uudistettu laitos. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Ojala, T. 2022 II: Seksuaalirikossäännökset: aikuisiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Verkkokoulutus. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Helsinki, valtioneuvosto.

Rikosuhripäivystys 2020: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Lausunto.

Pelastakaa Lapset ry 2020: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Lausunto.

PeVL 6/2014: Perustuslakivaliokunnan lausunto.

Poliisihallitus 2020: Oikeusministeriön lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä OM 2020:9 Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus - Poliisihallituksen lausunto seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistukseen; Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2020:9. Lausunto.

Potila, P. 2021: Yleiset opit. Luento 22.1.2021.

Rikosoikeus. Oikeusministeriö. Luettavissa: <https://oikeusministerio.fi/rikosoikeus>. Luettu 6.2.2023.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere, Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettavissa: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L1.html>. Luettu 20.3.2023.

Sarajärvi, A. & Tuominen, J. 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki, Tammi Oy.

Seksuaalirikokset. Poliisi. Luettavissa: <https://poliisi.fi/seksuaalirikokset>. Luettu 6.2.2023.

Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistusta valmisteleva työryhmä 2020: Rikoslain seksuaalirikossäännösten kokonaisuudistus. Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 2020:9. Helsinki, oikeusministeriö.

Suojellaan Lapsia ry 2020: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Lausunto.

Suomen Psykologiliitto ry 2020: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Lausunto.

The European Court of Human Rights. Case of M.C. v. Bulgaria. Luettavissa:

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-61521"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{). Luettu 13.4.2023.

Tolvanen, M. 2020: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Lausunto.

Tukinainen ry 2020: Lausuntopyyntö työryhmämietinnöstä: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Lausunto.

United Nations 2017: Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review.

A/HRC/WG.6/27/L.6. Luettavissa: <https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2017/08/FINLAND-full-draft-report-for-circulation-ad-referendum.pdf>. Luettu 18.4.2023.

United Nations 2021: Concluding observations on the seventh periodic report of Finland.

CCPR/C/FIN/CO/7. Luettavissa: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G21/100/36/PDF/G2110036.pdf?OpenElement>. Luettu 27.4.2023.